humanitat per la poesia. Aquest és el sentit de l'última part del poema, *La Fi del Comte Arnau*, però ja en el moment d'escriure l'*Escòlium* Maragall havia abandonat el concepte del drama musical. Sense la col·laboració amb Pedrell, el poema de Maragall probablement hauria evolucionat d'altra manera; nogensmenys, a la fi Maragall reïx a fer del poema una obra d'art independent.

Si d'un intercanvi d'idees tan pregonament honrat com és el que hem tractat de presentar ens és llegut d'inferir un ensenyament, aquest consisteix en el fervent esperit de col·laboració que, tot respectant els imperatius de cadascun d'ells, manifesten dos artistes de temperament tan distint com Joan Maragall i Felip Pedrell. O, com diu el mateix Maragall, en paraules que podrien servir de lema a tota la correspondència: "Yo, cuando he fijado en el papel mi visión, ya me parece que lo he hecho todo: claro está que la comunicación del músico con el público no es tan simple como la del poeta".

ARTHUR TERRY
(Belfast)

MARAGALL, DAVANT ELS PROBLEMES PASTORALS DE L'ESGLÉSIA

Per això molts callàvem

El Maragall, alhora inquiet i serè, dels últims anys, a més de sentir-se punyit pel molest interrogant de què és la vida i de veure's d'ell mateix impel·lit a descobrir les més altes raons per les quals el seu poble actuava com a irresponsable, en tant que periodista, ciutadà i catòlic, havia d'enfrontar-se seriosament amb la greu qüestió de l'Església.

No s'hi deixava caure sense més ni més. Sabia que no en podia parlar sense perill d'esdevenir mal entès i de dir coses objectivament inexactes.[1] Sabia que podia equivocar-se perquè se sentia conscient d'un impuls d'inexplicable simpatia envers aquells i allò que la gent de seny en bloc reprovaven.

Com hem d'agrair al doctor Torras i Bages que l'encoratgés a expressar els seus punts de vista! En la carta al bisbe de Vic, on li agraïa la pastoral *Glòria del martiri*, Maragall ni s'atrevia a demanar-li consell sobre si convenia o no parlar més d'aquell assumpte.

> "El que succeí a la nostra terra aquella setmana de juliol havia fet perdre l'esma als més segurs i confiats, i ningú no sabia dir-ne la paraula justa, i per això molts callàvem...

Un nombrós grup contemplant l'incendi d'un edifici religiós durant la Setmana Tràgica

> "Així els qui callàrem per massa obscuritat, ara hem de callar perquè ja hi ha prou llum. Caritat i avant. Cert que la cosa té altres aspectes, però després d'haver-la mirada fixament per aquest, els meus ulls almenys resten tan saciats, que tota altra consideració ens disgustaria."[2]

Sembla molt dubtós que el doctor Torras hagués pogut intuïr ben bé el que Maragall insinuava sota la fórmula respectuosa "cert que la cosa té altres aspectes". S'adonava de l'àmbit limitadíssim en què podia haver ressonat la seva paraula de pastor:

> "Avui, per desgràcia, la paraula pastoral, l'exposició de la veritat eterna, molta gent no l'escolten. És clar que als fidels cristians que volen salvar-se, els és necessària i sempre els fa profit; però els mundans escolten més la paraula humana que la paraula divina."[3]

I és per això que l'invitava a escriure:

> "A mi em sembla que sí, que convé insistir en allò per mi tractat en la darrera pastoral, encara que, naturalment, sota aspectes diferents."[4]

Però, que era molt lluny de pressentir les detonants idees de *Ah, Barcelona!*, *La ciutat del perdó* i de *L'església cremada*, ho prova el que diu en la mateixa carta:

> "Aquest mal de què tots ens planyem, ...veient-se ara per la paraula evangèlica, en l'esperit dels altres pot suaument ésser cohibit per la literatura, la poesia i les arts, que tanta eficàcia tenen en la nostra societat."

I sobretot quan es plany de la manca d'amor a l'autoritat que es respira al país:

> "Això no és altra cosa que una forma del defecte de respecte a l'autoritat, o de la negació de l'autoritat, la qual és generadora de l'esperit dominant en una gran part de la societat, de l'esperit anàrquic."

---

1. "Aquests dies fins em venien ganes de posar-me a escriure en "El Progreso", perquè em sembla que en el baix poble hi ha, almenys, més vivor que en altres esferes. Solament que comprene que em manca molta llum, i tinc por d'esgarriar-me; això em deté; i no sols la por d'esgarriar-me, sinó d'esgarriar..." Carta de Maragall al doctor Josep Dachs del 26 de desembre de 1907. *Torras i Bages-Joan Maragall. Un diàleg començat abans de conèixer-se i que transcendí a la mort.* Ed. Ariel, Barcelona, 1961, p. 367.

2. Carta de Maragall a Torras i Bages de l'11 de setembre de 1909. *Ib.*, p. 351.

3. Carta de Torras i Bages a Maragall del 13 de setembre de 1909. Ib., p. 352-353.

4. *Ib.*, p. 352.

Amb tot, el bisbe insistia, i en uns termes que demostren la seva gran confiança en el poeta:

> "I li escric aquesta llarga carta, car amic, perquè em sembla que V. no ha de callar, puix que té el do d'escriure, i estem en un temps en què fins les pedres haurien de parlar."

L'amor, únic remei

En els seus articles Maragall es mantingué fidel a un tema, que és el que havia exposat al doctor Torras, prenent peu d'unes paraules de la seva pastoral: "Pregueu pels qui han fet mal, i en això coneixeran la vostra raó i la vostra força".[5] Ell diu que foren aquestes paraules les que l'orientaren enmig de la confusió en què es trobava. Això vol dir que no es veia amb cor de manifestar-se mentre no estigués segur de no errar si afirmava, contra tot l'ambient, que també aquells incendiaris de l'any nou podien i havien d'ésser estimats pels cristians.

Els tres cartells de proposicions atrevides que constitueixen els tres articles tenen com a base lògica i segura la idea que cal arranjar-ho tot amb amor. Va molt més enllà que el doctor Torras perquè aplica molt més universalmente la raó de l'amor, i àdhuc de l'amor en el perdó.

En tots tres articles hi ha una tendència més o menys oberta a acceptar com a bones algunes de les conseqüències que s'havien seguit impremeditadament de l'acció dels revolucionaris. Aquesta tendència es fa evident d'una manera grandiosa en *L'església cremada*.

És el més pensat, el més treballat dels tres articles. És el darrer, preparat naturalment pels altres dos. Preparat encara per la reacció que devia produir en ell el fracàs del segon: havia escrit *La ciutat del perdó* el 10 d'octubre, i el mateix dia l'havia tramès a "La Veu de Catalunya". Intentava de suscitar un moviment general d'intercessió a favor dels condemnats a mort. Contra la seva esperança, el dia 13 En Ferrer i Guàrdia era afusellat a Montjuïc. El dia 16 li retiraven l'article com a no publicable. Al seu dietari apuntava un mes més tard; el 17 de novembre: "Començat *L'església cremada*". I el dia 20: "Acabat *L'església cremada*".[6]

Sagrament i natura

L'experiència d'una missa oïda en una església "amb la volta esgalabrada, les parets fumades i escrostonades, els altars destruïts, absents" li donava ocasió de tornar a parlar de l'amor, però ara amb una força nova. S'havia trobat davant el que hi podia haver de més substancial i necessari en una missa, lliure al mateix temps de tot el que havia notat com a enrarit i menys atraient en l'ambient de les altres misses a què havia assistit fins aleshores.

En la visió poètica d'*El mal caçador*[7] havia deixat traslluir la seva aspiració a conjuminar sagrament i natura. La volta de l'església que s'obre i l'hòstia que puja cel amunt; el delit del caçador com a símbol d'una insatisfacció en l'ambient i en la forma d'aquell acte, al qual, d'altra banda, es considerava obligat: el caçador que en fuig es condemna.

En aquella església cremada descobrí que "el vi en ésser abocat al calze, a la llum del sol, semblava sang que rajava...". I es deia i repetia: "Jo no havia oït una missa com aquella". I en el seu esforç d'amor buscava com a les palpentes raons per a justificar aquells qui sense adonar-

L'Oratori de Sant Felip Neri de Gràcia, que Maragall freqüentava després de la crema, i que, segons la tradició familiar, li inspirà L'església cremada

se'n, en uns moments de follia, havien estat capaços de tornar a posar en contacte els raigs de sol amb la matèria-signe de la sang del Crist.

> "No ho sabem, no ho sabem, el que és això: i potser la major part dels cristians ens n'anem d'aquest món sense haver conegut encara el Crist. Ja és prou que aquesta gent ens l'hagi hagut de donar a conèixer ara de tal manera."[8]

D'aquí el seguit de retrets que llança contra "la fe morta" d'aquells qui anaven a l'església per "adormir el seu cor en la pau de les tenebres". Troba que ha estat un crit desesperat de la natura i de l'espontània, bàrbara, consciència social del poble el que ha produït amb violència aquell estat de coses.

> "Perquè aquesta és la llei de l'amor: patir per a no adormir-se, ésser contrariat per a agafar major empenta; ésser oprimit per a esclatar. I les multituds, quan més semblen mogudes per l'odi, no fan sinó actuar aquesta llei, i l'obeeixen sense coneixement, esgarriant-se per mil camins en les tenebres, cercant sortida a la llum."[9]

5. Carta de Maragall, citada anteriorment, p. 351.
6. *Torras i Bages-Joan Maragall...*, p. 352.
7. *Obres Completes*, vol. I, Barcelona, 1929, p. 65-67.
8. *L'església cremada: Torras i Bages-Joan Maragall...*, p. 361.
9. *Ib.*, p. 361.

No la hi torneu a prendre

La proposta del doctor Torras d'estimar i perdonar els autors materials del sacrilegi, Maragall la fa evolucionar cap a una forma més dinàmica de l'amor, un amor que no s'atura si el perdó queda sense resposta, sinó que es llança a reconquerir, al preu que sigui, la presa d'amor perduda.

Aquella genial personificació de l'Església en el capellà vell i pobrament revestit que en girar-se a saludar el poble semblava dir:

> "Entreu, entreu: la porta és ben oberta; vosaltres mateixos us l'heu oberta amb el foc i el ferro de l'odi: i ara heus aquí que trobeu a dintre el Misteri més gran de l'Amor rediviu. Destruint l'església heu restaurat l'Església, la que es fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats...
>
> "...Aneu-hi entrant, aneu-hi entrant; aquí el trobareu com encara no el coneixieu, com Ell és en vida i veritat, com Ell vol ésser conegut per tots, i sobretot per vosaltres." [10]

Atrevida, discutible, la tesi de Maragall, segons la qual hi havia una certa semblança entre les anomenades "sectes antisocials" i la primitiva Església cristiana, no té altre motiu que el de voler explicar-se d'una manera positiva els fets, i sobretot l'actitud, dels qui han assassinat, han cremat i destruït.

I cal subratllar que quan diu i pensa això Maragall se sent més cristià que mai, cristià com mai pocs homes se n'han sentit. Maragall, a causa d'un únic amor, ha patit per l'Església i ha patit pels seus perseguidors. Sap que el poble ha fet el que ha fet perquè no coneix prou bé l'Església, però tem al mateix temps que els homes que parlen en nom de l'Església no hagin comprès tampoc el poble; que no siguin justos en l'apreciació d'allò que ha llançat el poble a fer els seus disbarats. Maragall vol el seu poble per a l'Església, i l'Església per al seu poble.

> "I perseguida, atropellada, fumejant, tacada de sang i de blasfèmia, buida de cants i de la pau del món, sense portes ni altars, ni parets, ni volta, plena de vent i de sol i de pols i de mosques... i de dolor, aquella torna a ésser llavors per a ells l'Església del Crist que moria en creu.
>
> "No la hi torneu a prendre en reedificar-la; no vulgueu alçar-ne les parets més fortes, ni la volta més ben closa, ni hi poseu portes millors folrades de ferro, que no està en això la seva millor defensa... i tornaríeu a adormir-vos-hi; ni tampoc demaneu la protecció de l'Estat per a ella, que massa semblava ja una oficina als ulls del poble en certs aspectes; ni vulgueu gaires diners dels rics per a refer-la, que els pobres no puguin pensar que és cosa de l'altra banda i en rebin amb recel el benefici. Que se la refacin ells: així podrà ésser a la seva manera, i sols així se l'estimaran." [11]

Un full de l'original manuscrit de L'església cremada.

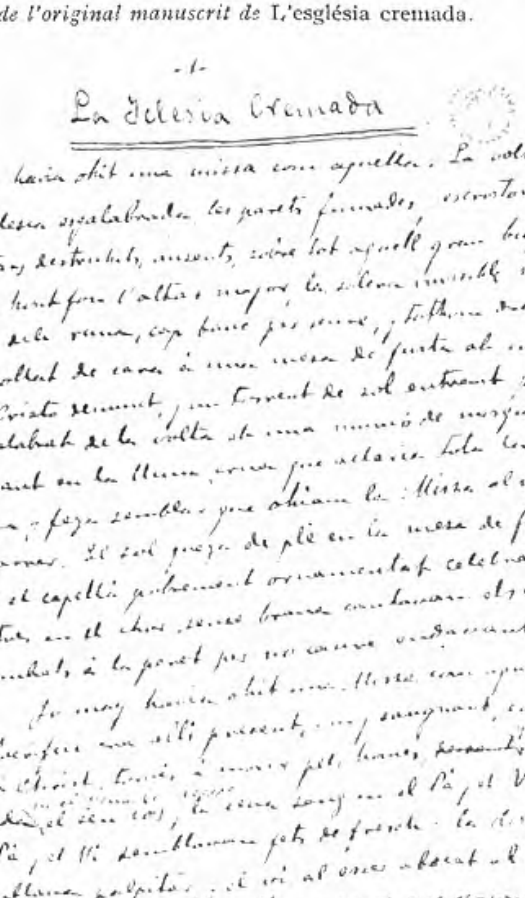
La Iglesia Cremada

El que separa

S'havia adonat que els desastres de la setmana tràgica tenien per causa tres lamentables realitats:

1) El poble no considerava ja l'Església ni el seu temple com a cosa pròpia. Qualsevol esforç que hom li demanés perquè s'hi sentís com a casa li resultava massa difícil.

2) La predicació era pobra de doctrina, exposada massa artificiosament.

3) Els qui encara anaven a missa hi assistien sense saber ben bé de què es tractava, sense entendre allò que hom hi deia, sense prendre-hi part.

> "Sempre m'ha semblat que l'Església patia per manca de divulgació de la paraula sagrada." [12]

La veritat eficaç de Déu, que transforma les ànimes en ésser admesa, que s'imposa de mica en mica com a norma de vida, no hauria permès la posició falsa dels qui havien cremat les esglésies. No hauria permès en aquells qui es professaven cristians certes actituds que els havien distanciats del poble; que d'una manera remota, involuntària, inconscient i tot, havien fet possible que uns altres malèvolament dirigissin el furor de la multitud contra l'Església. La veritat de Déu, proclamada ben alta, sense disfresses ni eufemismes, sense mitigacions de covardia, sobretot lliure d'utilitarismes, hauria donat com a fruit l'autèntica caritat. Així arriba Maragall al nus del problema.

On era el moviment litúrgic

Si Maragall hagués pogut tenir contacte amb els sacerdots que introduïren el moviment litúrgic a Catalunya, hauria rebut d'ells les normes d'espiritualitat d'aquell qui, com a primera gran figura, era tingut en tanta veneració entre els liturgistes: Dom Pròsper Guéranger (1805-1875).

10. *Ib.*, p. 360.
11. *Ib.*, p. 363.
12. *Ib.*, p. 363.

És ben coneguda l'actitud de l'abat restaurador de Solesmes i de tots els seus seguidors, pel que es refereix a la llengua en què ha d'ésser celebrat el culte diví. En les seves *Institucions liturgiques*[13] reproduïa unes paraules d'Alexandre VII contra aquells "que han arribat a un tal punt d'audàcia que han traduït en llengua francesa el missal romà, escrit fins ara en llengua llatina seguint l'ús aprovat a l'Església des de fan tants segles... han degradat els ritus més sagrats rebaixant la dignitat que els dóna la llengua llatina i exposant als ulls del vulgus la dignitat dels misteris divins".

El mateix dom Guéranger creia que el secret forma part essencial del misteri. Segons ell, l'Església conserva les seves pregàries en una llengua misteriosa per al poble, que no pot ni ha de comprendre-ho tot. Tot al més que se li pot donar és "una glossa que no permeti a l'ull del profà i de l'illetrat de penetrar les ombres que defensen el misteri contra la seva curiositat".

> "Des del moment en què el poble pogués llegir en la pròpia llengua mot per mot allò que el sacerdot recita a l'altar, ¿per què aquest faria servir una llengua estranya, si des d'aleshores ja no amagaria res? ¿per què recita en veu baixa allò que l'última minyona, el més grosser dels manobres van llegint, i poden saber tan bé com ell mateix?"[14]

Aquesta mentalitat provenia de la fermesa amb què l'Església s'havia cregut obligada a aturar diverses vegades qualsevol moviment que hom hagués fet per introduir a Occident la llengua del poble en el culte oficial.

> "Durant tota l'Edat mitjana el llatí fou la llengua de la vida 'seriosa' i de totes les coses nobles i oficials. Benet XIV encara al segle XVIII escrivia en el seu *De sacrificio missae* (2, 2, 5): 'Com que en la llengua del poble hi ha tantes coses que fan riure i inspiren menyspreu...'."[15]

A més, hom considerava que les traduccions, en anar-se multiplicant, donarien lloc a errors doctrinals. Les decisions del concili de Trent s'oposaven, per raons de conveniència i d'oportunitat, a la pretensió de la qual els protestants s'havien fet heralds. Ells demanaven la llengua vulgar perquè, deien, la missa i els sagraments esdevenien totalment inútils, si els fidels no n'entenien les paraules.

La polèmica entre protestants i catòlics continuà després, cada cop amb més virulència, amb tendència per part dels catòlics a transposar al pla dels principis una disciplina que els Pares de Trent fonamentaven només en l'oportunitat.[16]

El famós *Motu proprio* de sant Pius X^è — signat el 22 de novembre de 1903, just sis anys abans de *L'església cremada* —, que hom ha reconegut com a impuls generador per part de Roma del que havia d'esdevenir pròpiament el moviment litúrgic, afirmava encara textualment:

> "La llengua pròpia de l'Església romana és la llatina. Queda, doncs, prohibit de cantar res en la llengua del poble durant les cerimònies litúrgiques solemnes; i encara molt més de cantar en la llengua del poble les parts variables o comunes de la missa i de l'ofici."

Per una litúrgia popular

Val a dir que, malgrat la severa opinió de dom Guéranger, l'any 1882 havia aparegut a Bèlgica el primer missal per als fidels en llengua francesa i, dos anys més tard, el primer en llengua alemanya.[17]

El mateix any que Maragall escrivia *L'església cremada*, dom Lambert Beauduin (1873-1960) comunicava una nova visió personal del moviment litúrgic, primer als seus deixebles de teologia, i després, encara el mateix any 1909, al Congrés d'Acció Cristiana de Malines.

> "¡Com s'afanya la clerecia per reunir fons considerables per tal de construir centres parroquials, un patronat, una sala de billar, per fer-hi anar el diumenge a la tarda uns quants joves rebecs, quan el poble cristià és tot ell agrupat per famílies parroquials que tenen llur fogar, casa de Déu i porta del cel, on tot vessa de lustracions i d'uncions santes, des de les lloses fins a les voltes, de l'atri fins a l'absis; llur sacerdot que ofereix, beneeix, presideix, instrueix i bateja; llurs reunions sagrades, on tots els germans es transformen en el Crist, sota l'acció del sacerdoci visible; llurs sants patrons, llurs festes, llurs aniversaris de joia i de dol; vida parroquial, l'ànima de la qual és la litúrgia, llar comuna de vida sobrenatural i jeràrquica!"[18]

El nou impulsor del moviment descobria la necessitat d'una comunicació del misteri sagrat amb el poble, en tant que poble, després d'haver estat durant els primers anys del seu sacerdoci un dels "consiliaris de treball" instituïts a la diòcesi de Lieja, perquè "treballessin per la felicitat eterna i el benestar temporal de l'obrer, segons els ensenyaments de Lleó XIII^è"; havia viscut ja tres anys de vida monàstica assimilant-se dòcilment l'espiritualitat de dom Guéranger i assaborint la rica doctrina, escoltada de viva veu, de dom Columba Marmion.

Al Congrés de Malines, primer no feien cas de la seva paraula; tot d'una, però, desvetllà un entusiasme general. Un historiador que hi prenia part, Godefrid Kurth, declarà a la sessió de clausura:

> "Segons veig, una de les causes de la ignorància religiosa, si no és la més gran, és la ignorància litúrgica... Comunicar als fidels la intel·ligència i, en conseqüència, l'amor, dels misteris que se celebren a l'altar; posar a llurs mans el missal, que hem volgut reemplaçar per una sèrie de llibres vulgars i mediocres, aquesta és la veritable manera d'ensenyar la religió, de retenir al temple aquells qui encara el visiten, i de fer-hi tornar després aquells qui n'han desertat."[19]

Compareu aquestes últimes paraules amb les de Maragall que reproduirem després.

Un esperit semblant és el que inspira el Congrés de litúrgia celebrat a Montserrat l'any 1915. Maragall ja era mort, però hi assistia el doctor Torras i Bages, que, a instàncies de Maragall, havia escrit la pastoral sobre la missa:

> "Un estimat amic, insigne poeta, que fa poc ha sortit d'aquest món amb una mort piissima, plorat de tothom, ens havia demanat, en una de les seves cartes, que escrivíssim una pastoral sobre el sant sacrifici de la missa. Els cristians, quan surten d'aquest món victoriosos, un cop morts, adquireixen una certa superioritat; els considerem coronats de glòria i, de conseqüent, els seus encàrrecs aleshores se'ns fan sagrats, i ens sentim com obligats a complir-los. I quan l'encàrrec és d'ordre espiritual,

13. 2 edició, Paris-Brusselles, 1880, t. II, p. 13.
14. *Institutions Liturgiques*, t. II, p. 16. Vegeu O. Rousseau, *Histoire du mouvement liturgique*, Ed. du Cerf, Paris, 1945, p. 37-40.
15. A. G. Martimort, *La discipline de l'Église en matière de langue liturgique*, a *La Maison Dieu* 11 (1947), p. 50.
16. *Ib.*, p. 48-50.
17. *Le missel des fidèles*, de dom van Caloen, al monestir de Saint André de Bruges, i *Das vollständige römisches Messbuch*, de dom Anselm Schott, a l'arxiabadia de Beuron.
18. *La piété de l'Église*, Lovaina, 1914, p. 9. Vegeu O. Rousseau, *Histoire...*, p. 218-223.
19. A. Robeyns, *Les débuts du mouvement liturgique*, a *Questions liturgiques et paroissiales* 19 (1934), p. 290.

i el qui el fa és un ser elevat, d'alta intel·ligència i d'amplitud de cor, com era el nostre amic En Joan Maragall, aleshores sembla que urgeix a la nostra consciència el seu compliment."[20]

Ens és ben permès de suposar que el bisbe de Vic, quan hom aprovava les conclusions generals del Congrés, pensava en Joan Maragall i en *L'església cremada*.

13 de desembre de 1902

La Iglesia Cremada

Text publicat a La Veu de Catalunya, *corregit per Maragall*

"1. *La participació activa dels fidels en els misteris sagrats* i en l'oració pública i solemne de l'Església *és la font primera i indispensable del veritable esperit cristià*, la forma genuïna i tradicional de donar glòria a Déu i d'obtenir la santificació pròpia.

"2. *Cal que la participació del poble en els actes litúrgics sigui plena, seguint els textos, prenent part en el cant* i practicant les cerimònies sagrades.

"3. Com que el sant sacrifici de la missa és el centre de la sagrada litúrgia, els fidels han de procurar de tenir-hi la màxima participació interna i externa, sentint-se en certa manera cocelebrants amb el sacerdot, combregant dins la mateixa missa i no ocupant-se en cap altra cosa que en el mateix sacrifici.

"4. La parròquia, cèl·lula primera de les institucions jeràrquiques i instrument directe de l'acció pastoral del bisbe, és la veritable llar espiritual dels cristians: per això han de contribuir a la seva vida i esplendor per tots els mitjans possibles assistint amb preferència a les seves funcions i principalment a la missa major, que és l'acte oficial i més solemne de la litúrgia parroquial; i han de tenir present que la vida cristiana serà tant més intensa com més gran serà la vitalitat de la parròquia, i l'acció d'aquesta serà tant més eficaç com millor practicada hi sigui la sagrada litúrgia.

"5. *Com que la sagrada litúrgia és el mètode més fecund per a l'educació de l'esperit i la vida cristiana*, tots els qui s'ocupen en la instrucció religiosa han de donar-li el caràcter de veritable catequesi litúrgica, *ensenyança viva de la fe* i preparació pràctica dels fidels als actes del culte.

"6. Per tal que la popularització de la pietat litúrgica sigui efectiva, *cal propagar en llengua vulgar el coneixement i l'ús dels llibres oficials de l'Església;* per això recomanem la difusió de l'*Eucologi*, primera versió catalana, publicació del Congrés Litúrgic de Montserrat.

"7. El Congrés Litúrgic de Montserrat proclama reverentment com a norma del moviment litúrgic de la província eclesiàstica tarraconense l'orientació que li ha donat el Summe Pontífex, els fruits del qual defineix així: 'difondre entre els fidels l'exacte coneixement de la litúrgia, *infondre en llur cor el gust sagrat de les fórmules, dels ritus, del cant*, amb els quals, en unió amb la Mare comuna reten a Déu llur culte; atreure'ls a la participació activa en els sants misteris i en les festes eclesiàstiques; haurà de servir admirablement *per a tornar a acostar el poble al sacerdot, tornar-lo a l'Església, fomentar la seva pietat, vigoritzar la seva fe, millorar la seva vida*'."[21]

La visió de Maragall

Amb tot, Maragall havia anat més endavant en les seves aspiracions. Sense prejudicis — ell no sabia quina era la llei, ni en quines circumstàncies havia estat decretada —, però també sense les empentes d'un mer progressisme irreflexiu.

> "Jo no en sóc doctor i no sé per què les coses s'hi fan com s'hi fan; ni tampoc puc dir exactament com podrien fer-s'hi d'altra manera; però quan veig la manera com estan al temple la major part de la gent; la manera com oeixen missa; la seva passivitat davant la tremenda energia del Sacrifici de l'Amor que a l'altar se celebra; la seva ignorància de les paraules sublims que hi són dites, i la conseqüent distracció o ensopiment que s'apodera d'ells mentre davant seu està passant la cosa més forta i més interessant d'aquest món i de l'altre, no puc menys de pensar: —Déu meu! quanta sublimitat, quanta energia ineficaç, quanta riquesa perduda! La baranella del presbiteri se m'afigura espessíssima muralla que no deixa passar ni una espurna d'aquell foc sagrat, ni un raig de resplendor del sant Misteri que a l'altar flameja i brilla."[22]

Es planyia de la inaccessibilitat de la litúrgia, com tants altres que, havent descobert el fet i la doctrina de la vida sacramental de l'Església, han comprovat que no hi ha manera de fer-la arribar al poble sense recursos extraordinaris; i encara així, amb molta dificultat, i a molt pocs.

> "Mentre que jo m'imagino que, *si es diguessin en alta veu i ben comprensibles per a tothom els salms fortíssims del començament, i els fidels en la seva llengua natural poguessin alternar-hi; si fossin llegides, cridades, al poble les paraules de foc de les Epístoles de sant Pau*, que es poden ben dir adreçades a tots els homes de tots els temps; *si fos anunciat cada dia a la gent l'Evangeli*,

20. *El sant sacrifici: Torras i Bages-Joan Maragall...*, p. 430. Vegeu també la carta del doctor Torras a la vidua de Maragall: "Li faig enviar una Pastoral que he escrit, perquè el seu difunt espòs, que al cel sia, m'ho demanà. D'ell, doncs, ve la iniciativa d'aquesta Instrucció Pastoral, i V., la seva digna vidua, ha d'ésser la primera de rebre-la. Em sembla que aquesta Pastoral ha d'ésser un sufragi per la seva ànima, i si algú, mogut per la lectura d'ella, oeix més devotament la santa Missa, l'estimat difunt hi tindrà una part" (p. 429); i les cartes del 19 de novembre de 1905 i el 14 d'abril de 1926 (p. 222-223).

21. *Revista Montserratina* 9 (1915), p. 364-365. Vegeu el capítol *El moviment litúrgic a Montserrat* en l'obra del P. A. Franquesa *75 anys de patronatge de la Mare de Déu de Montserrat, 1881-1956* (Montserrat, 1958, pàgines 157-185), on tracta del mateix moviment en general a Catalunya.

22. *Torras i Bages-Joan Maragall...*, p. 363-364.

en la divina simplicitat dels seus passatges; si el sacerdot oferis l'incruent Sacrifici pels fidels de manera que ells ho sentissin; si els mostrés el Pa i el Vi tremolant i fentlos tremolar de l'inesgotable sentit de les paraules que en fan el Cos i la Sang de Déu, i tothom consumés amb ell el sacrifici, i la Comunió ho fos en tot el sentit de la paraula... ah! ja n'estic ben cert, que la gent no es distraurien ni s'adormirien; ja n'estic ben cert, que per a cada un fóra aquella l'hora de més forta activitat espiritual del dia o de la setmana; ja n'estic ben cert, que 'la gent que van a missa' serien en tota cosa ben diferents del que són ara; i també estic cert que molts que ara 'ja' no hi van, 'encara' hi anirien, i el Crist regnaria d'altra manera entre els homes." [23]

Havien de passar molts anys encara perquè tècnics en la matèria, després d'un seguit d'estudis històrics, o com a conseqüència d'experiències pastorals, s'atrevissin a somiar alguna cosa de semblant. Quasi cinquanta anys havien de passar perquè un cardenal de l'Església Romana, participant al Congrés Internacional d'Estudis Litúrgics de Lugano, gosés dir, l'any 1953:

"Sembla, amb tot, que entra harmònicament dins el quadre de reformes realitzades o desitjades pel sant pontífex (Pius Xè) el desig tan estès avui que les lectures bíbliques siguin pronunciades en la llengua del poble pel sacerdot o pels ministres."

I prenent peu d'aquestes paraules, les conclusions del mateix Congrés demanessin:

"Que els ordinaris del lloc tinguin poder de permetre al poble, segons les circumstàncies, no sols d'escoltar la paraula de Déu en la pròpia llengua, sinó també de respondre-hi pregant i cantant en la mateixa llengua." [24]

Justificació

El que Maragall entreveié aleshores com a possible mitjà de revitalització del cristianisme en el poble, ha volgut ésser explicat després, per raons històriques:

"L'Església naixent s'estén més enllà del país de la Biblia, penetra en el món de la cultura hellenística i entre els pobles de llengua grega. Hi aporta la seva tradició, no sols la tradició doctrinal, sinó també la tradició litúrgica. Però hi aporta igualment el principi segons el qual la celebració del culte ha d'ésser cosa de la comunitat. Així el culte conserva la coloració del país d'origen; de tota manera, per la pregària i la lectura, veiem que l'Església no manté pas l'arameu o l'hebreu, ans al contrari, adopta la llengua d'aquests pobles nous. És cert que no se serveix dels dialectes de les colònies particulars de l'Àsia menor o de la Ilíria, sinó de la llengua literària i escrita, del grec, que era més o menys comprès pertot arreu. I quan a Roma mateix la comunitat cristiana ultrapassa els límits de la colònia grega, i quan la població autòctona de llengua llatina esdevé preponderant, es produeix, un altre cop, al segle III, el pas de la litúrgia grega a la llatina." [25]

Per raons teològiques:

"Sant Tomàs ens diu que en tota llengua s'escau que diversos mots signifiquen una mateixa realitat; sempre, però, n'hi ha un que és emprat pels homes principalment i més correntment — *principaliter et communius* — (III part, qüestió 60, art. 7, ad 2). Si, doncs, prenem amb preferència el mot vulgar per a la forma sacramental ¿no és perquè tots la comprenguin? D'altra banda, segons la divisió que adopta dels ritus sacramentals, la major part dels ritus és consagrada a la instrucció del poble, i, ço que és més, del poble illetrat: així, per exemple, la segona part de la missa (III part, qüestió 33, art. 4, corpus). ¿Com ho entendrà aquest poble, si no li parlen amb paraules intelligibles, i com en llegirà la traducció que li'n donen, si és illetrat? Sant Tomàs sabia massa bé què era un signe, i tenia massa consciència del valor pròpiament social i popular de la litúrgia per a pensar que la llengua litúrgica pogués ésser per natura una llengua ininteligible a la majoria." [26]

Per raons pastorals, deduïdes de la mateixa teologia de la celebració litúrgica:

"Activa, la participació ha d'ésser també 'intelligent', segons la consigna de Pius XIIè: l'acció litúrgica és un signe a través del qual la fe ha d'atènyer el misteri divi que ella mateixa acompleix; exigeix una atenció religiosa: l'esperit del fidel ha d'estar d'acord amb la seva veu quan canta o dialoga, ha de fer seva la pregària del celebrant, que escolta; ha d'escoltar amb ànima dòcil la Paraula de Déu. Li cal, doncs, aconseguir la intelligència dels ritus i dels textos; la qual cosa exigeix un conjunt de treballs pastorals, particularment la catequesi, la difusió dels llibres adaptats, les intervencions d'un comentador i, quan l'Església ho permet, la traducció de les fórmules a la llengua d'aquells qui hi prenen part." [27]

D'altra banda, aquesta tendència s'ha vist moderadament sostinguda per la doctrina i àdhuc per les concessions del papa Pius XIIè:

"La utilització de la llengua llatina, en ús en una gran part de l'Església, és un signe d'unitat manifesta i esclatant, una protecció eficaç contra tota corrupció de la doctrina original. Amb tot, dins un cert nombre de ritus, servir-se de la llengua vulgar pot ésser molt bo per al poble. Però pertany exclusivament a la Santa Seu de concedir-ho." [28]

"Per part de l'Església, la litúrgia actual comporta un esforç de progrés, però també de conservació i de defensa. Retorna al passat, sense copiar servilment, i crea coses noves en les cerimònies mateixes, en l'ús de la llengua del poble, en el cant popular i en la construcció d'esglésies." [29]

Quant a les concessions, a més de permetre i de recomanar la intervenció d'un *commentator* que tradueixi, prepari i comenti ministerialment els textos sagrats, ha permès l'ús de la llengua del poble:

1) En els sagraments: rituals bilingües, on certes fórmules han d'ésser dites en llatí; altres, en la llengua del poble.

2) En la lectura bilingüe de les lliçons de la missa: primer cantades, en llatí; després llegides en la llengua del poble.

3) Cants sagrats en la llengua del poble, a certs moments de la missa rasa.

Seria arriscat de pronosticar les novetats que en aquest sentit ens reserva el futur concili universal. Però no hi ha dubte que la qüestió hi serà plantejada, i com una de les més importants.

Hem de tenir en compte, tanmateix, que són igualment raons històriques, teològiques i pastorals — a més de moltes altres de caràcter pràctic — les que han aconsellat a l'Església de mantenir el llatí com a llengua primera i quasi exclusiva del culte diví a Occident.

---

23. *Ib.*, p. 364.
24. El cardenal Giacomo Lercaro, actual arquebisbe de Bolònia. *Partecipazione attiva alla liturgia. Atti del terzo Convegno Internazionale di studi liturgici, Lugano 14-18 settembre 1953*, Lugano-Como, 1954.
25. J. A. Jungmann, *Seelsorge als Schlüssel der Liturgiegeschichte*, conferència donada al I Congrés Internacional de Pastoral Litúrgica, Assís-Roma, 18-22 de setembre de 1956. Vegeu també C. Korolevskij, *Liturgie en langue vivante*, Ed. du Cerf, Paris, 1955.
26. C. M. Travers, *L'aleur sociale de la liturgie, d'après saint Thomas d'Aquin*, Ed. du Cerf, Paris, 1946, p. 318-319.
27. A. G. Martimort, *La célébration liturgique*, al manual *L'Eglise en prière*, Paris-Tournai-Roma-Nova York, 1961, p. 93.
28. Enc. *Mediator Dei*, *Acta Apostolicae Sedis* 1947, p. 545.
29. Discurs als congressistes d'Assís, 22 de setembre de 1956.

A l'època en què el pas del llatí a la llengua del poble potser s'hauria pogut fer amb menys violències, els dialectes romànics i les llengües germàniques no havien assolit prou maduresa expressiva: la cultura eclesiàstica no havia adquirit un perfeccionament científic suficient per a definir prou bé els criteris universals de traducció i adaptació dels textos litúrgics; el contacte entre tots els punts de l'Església i el seu centre no era prou viu i constant perquè hi hagués una plena seguretat que en algun lloc la versió o adaptació no comportés errors de sentit; pastoralment, aleshores la litúrgia no semblava tampoc l'element ni més necessari ni més eficaç per a cultivar la fe i la pietat del poble. Quan algú s'adonà de la conveniència d'aquest pas, s'ho prengué com una mena de reivindicació, la demanà amb exigències i argumentant sobre principis doctrinalment erronis.

"El millor serà de reconèixer que si l'Església decidia de donar un cert lloc a la llengua del poble dins la litúrgia, aquest lloc seria determinat per ella, en funció de la seva tradició *vivent*, segons les normes *concretes* de temps i de lloc, i no pas d'acord amb uns criteris abstractes.

"L'Església no realitza mai exactament els projectes dels doctrinaris que voldrien acorralar-la a revolucions: el seu instint, que és l'Esperit Sant, li fa defugir les solucions rígides, simplistes, i li dicta fórmules més fluides, amb què pugui abraçar el contorn de la realitat. Encara menys l'Església obeeix les febres d'una opinió que s'agita, sobretot els manaments d'aquells qui voldrien prescindir d'ella.

"El papa no ha tancat la porta de cap manera a les reformes, ja que n'ha assumit tota l'ardidesa; però ell és l'únic competent per a concedir derogacions o privilegis, ja que la disciplina litúrgica li és reservada. Mostrant aquesta ardidesa, aquesta eterna jovenesa de l'Església, és com difondrem l'amor envers ella i li tornarem dòcils les ànimes." [30]

Conclusió

Allò que a nosaltres més ens interessa de constatar aquí és que Maragall s'avançà profèticament al seu temps, tant per la comprensió del problema social en ell mateix, com pel seu judici d'allò que calia revisar de les relacions entre l'Església i els obrers, com encara per la seva apreciació dels valors comunitari i pastoral de la litúrgia.

A les afirmacions de *L'església cremada*, no hi arribà per atzar. Tenim testimonis que s'havia anat sensibilitzant cada vegada més a les belleses de la litúrgia. N'és un la petició al doctor Torras que escrivís una pastoral sobre la missa. N'hi ha encara un altre, almenys: la seva carta al doctor Josep Dachs comentant el martirologi de Nadal:

"Quina fonda sensació m'ha causat en la seva gran sobrietat el cant del martirologi del dia de Nadal! Sembla que a un se li adreci davant tota la majestat dels segles prenent vida i sentit de només aquell fet últim, que ofereix a la nostra contemplació, petit i immens; en la seva actualitat, insignificant per al món i, això no obstant, raó de món. Déu féu tremolar l'anunci final en veu més alta: *Nativitas D.N. JHS. secundum carnem.*

"Però ningú no va a sentir-ho! ¿Què ho fa, això, doctor Dachs, què ho fa? I això és tota la qüestió individual, i social, i de l'Església, i de l'Estat, i de l'home, i del món. Arriba a ésser aquesta per a mi una vera obsessió, i em sembla que encara estem tots adormits, i que tota la tribulació del món no és més que un somni d'aquest dormir, i que per a tots els problemes en què tanta gent s'esforça, només cal i només val això: despertar al sentit d'unes paraules que no s'han d'inventar, que ja han estat dites i són redites en tot moment, i en tot moment les sentim, i no en fem cas." [31]

Això prova massa clarament que experimentava de debò la potència de transformació i de vida espiritual que flueix de la litúrgia. A ell, com a dom Beauduin, el problema de l'autenticitat i la popularitat de la litúrgia se li plantejava sobretot quan l'inquietava la indigència espiritual dels humanament més necessitats.

Que Maragall hagués apuntat com a solució envers el mateix punt on l'Església a poc a poc s'inclina, obeint el curs de la història, per la força de la pròpia vitalitat, denota la seguretat amb què el nostre poeta, en el treball del pensament, avançava partint de criteris evangèlicament cristians. Demostra a la vegada el seu equilibradíssim sentit humà.

Dom JORDI M. PINELL

30. A. G. Martimort, *Le problème des langues liturgiques de 1910 à 1957*, a *La Maison Dieu* 53 (1958), p. 51, 54 i 55.
31. *Torras i Bages-Joan Maragall...*, p. 370.

Per a cloure dignament les commemoracions maragallianes, res més adequat que adquirir les

OBRES COMPLETES de JOAN MARAGALL

Edició mancomunada d'Editorial Selecta i Fills de Maragall, en dos esplèndids volums d'unes 1 400 pàgines cada un, amb un total de 32 làmines en heliogravat fora de text.

Pròleg de Josep Carner i P. Laín Entralgo al primer i al segon volum, respectivament.

Notícia biogràfica de J. Bta. Solervicens --- Índexs i bibliografia completíssims

Acaba de sortir el segon volum

Publicades per Editorial Selecta, en la seva Biblioteca Perenne

Distribuïdes per la CASA DEL LLIBRE